

Op filosofisch denkavontuur

Als je je oren hard op zet, dan hoor je altijd wel wat

Karen Faber

'Stilte is dat je bijna niks hoort. Elke nacht hoor ik de stilte', zegt een kleuter. Haar stamgroepsgenootje: 'Maar als anderen wakker zijn, dan is het niet helemaal stil'. Een derde vraagt zich af: 'Als iedereen zou slapen, is 't dan wel stil?' Filosofe en orthopedagoge Karen Faber gaat geregeld met kinderen op denkavontuur. Ook op basisschool De Lanteepe in Nijmegen. In dit praktijkverhaal werkt ze in de middenbouw én met de allerjongsten.

Met een paar kinderen zit ik in de kring. 'Vandaag ben ik de juf', zeg ik, 'maar ik ben niet zomaar een juf. Want zomaar een juf weet op bijna al jullie vragen een antwoord, toch? Ik ben een juf, die samen met jullie hardop gaat nadenken en zelf óók het antwoord niet weet... dat is vreemd hè? Samen gaan we op denkavontuur, door samen hardop na te denken. Filosoferen noem je dat.' Lise* tikt me aan en zegt: 'Juf, ik hóu van denken', zoals andere kinderen zouden zeggen: 'Juf, ik hou van voetbal!'

Ik haal een schaalteje tevoorschijn. 'Wat is dit?', vraag ik. Een kom voor kruiden, een soepkom, gewoon een kom, een afwasteiltje? Allerlei ideeën komen voorbij. 'Nee, ik weet het', zegt Mila, 'het is zo'n bel!' Door niet direct zelf te vertellen wat de functie is van het voorwerp, zijn de kinderen al creatief gaan denken. Een soort opwarmertje voor de geest, want we gaan flink nadenken vandaag. 'Inderdaad,' zeg ik, 'in sommige

delen van de wereld gebruiken ze dit als een soort bel. Niet een bel om in actie te komen, maar een bel om met aandacht tot rust en ontspanning te komen. Deze schaal noem je een klankschaal. We gaan eens onderzoeken of we stilte kunnen horen ...en wat dat dan is, stilte.'

We gaan het eerst maar eens zelf ervaren. Ik sla tegen de klankschaal. Boing! Sst... kunnen we de stilte horen? De kinderen mogen hun vinger voor hun mond doen (het sst-gebaar), als ze de stilte horen. Eerst doen ze dat vrij snel. De tweede keer draai ik mijn oor naar de kom toe. Ze doen het na en zijn onder de indruk van hoe lang de klank doorklinkt. Wat viel jullie op? Een aantal wijze uitspraken volgt: 'Als het stil lijkt, is het toch niet stil', 'Kleine geluiden lijken klein, maar zijn groot', 'Binnen is het stil, maar buiten is nog geluid'. Een rustige activiteit zoals deze is geschikt ter inleiding op een (filosofisch) gesprek.

Wil je filosoferen met kinderen? En vraag je je af waar je dan op kunt letten?

- Prikkel de kinderen tot verwondering en vragen stellen door een spannende inleiding op het gesprek.
- Stel (samen met de kinderen) één of meerdere filosofische vragen centraal (de antwoorden hierop zijn niet eenduidig en niet op Wikipedia te vinden).
- Geef je eigen mening/antwoord niet; de creatieve ideeën en gedachten van de kinderen staan centraal.
- Neem zelf een socratische houding van 'niet weten' aan. Toon wel oprecht interesse in de antwoorden.
- Geef denk- en spreekruimte aan de kinderen (laat stiltes vallen, neem de tijd).
- Stimuleer de kinderen om hun antwoord te geven en dit te onderbouwen ('want...').
- Vraag door: 'Wat bedoel je precies? Hoe weet je dat? O... hoezo?'
- Toon waardering voor de inzet en het proces (zich laten horen en gehoord worden). Stimuleer hiermee het zelfvertrouwen en vertrouwen in het eigen denken en spreken.

We praten vervolgens over hun concrete persoonlijke belevingen van stilte: wanneer, waar, met wie en op welke manier heb je stilte ervaren? Daarna maken we de stap naar het filosofische niveau. Ze bedenken zelf (abstractere) vragen. Vragen waar niet maar één antwoord op is, waar we verschillend over kunnen denken. Ze noemen zoal 'Waarom moet je eigenlijk stil zijn, als je dat niet wilt?' en 'Hoe kan het soms helemaal stil zijn?'. We kiezen de vraag 'Waarom moet je soms stil zijn op school?' als startvraag voor het filosofisch gesprek. Het is een vraag die geschikt is voor jonge kinderen omdat hij dichtbij hun belevingswereld ligt: het concrete (school) wordt verbonden met het abstracte (stilte).

Eén kind mag als eerste antwoorden. Daarna reageren andere kinderen door te zeggen: 'Dat vind ik ook, want...' of 'Dat vind ik niet, want...'. Door deze structuur ontstaat een kettingreactie: ze brengen hun uitspraken met elkaar in verband.

Mirthe (4) weet wel een antwoord: '...want als je met je benen wiebelt, dan moet je plassen. Dus als iedereen mag wiebelen, moet iedereen tegelijk plassen! Dat is toch niet handig.' En Lise (5): '...want als je beweegt met je voeten, dan gaan je voeten spelen, bijvoorbeeld voetballen. Maar in de klas moet je hoofd spelen, anders kun je niet nadenken.'

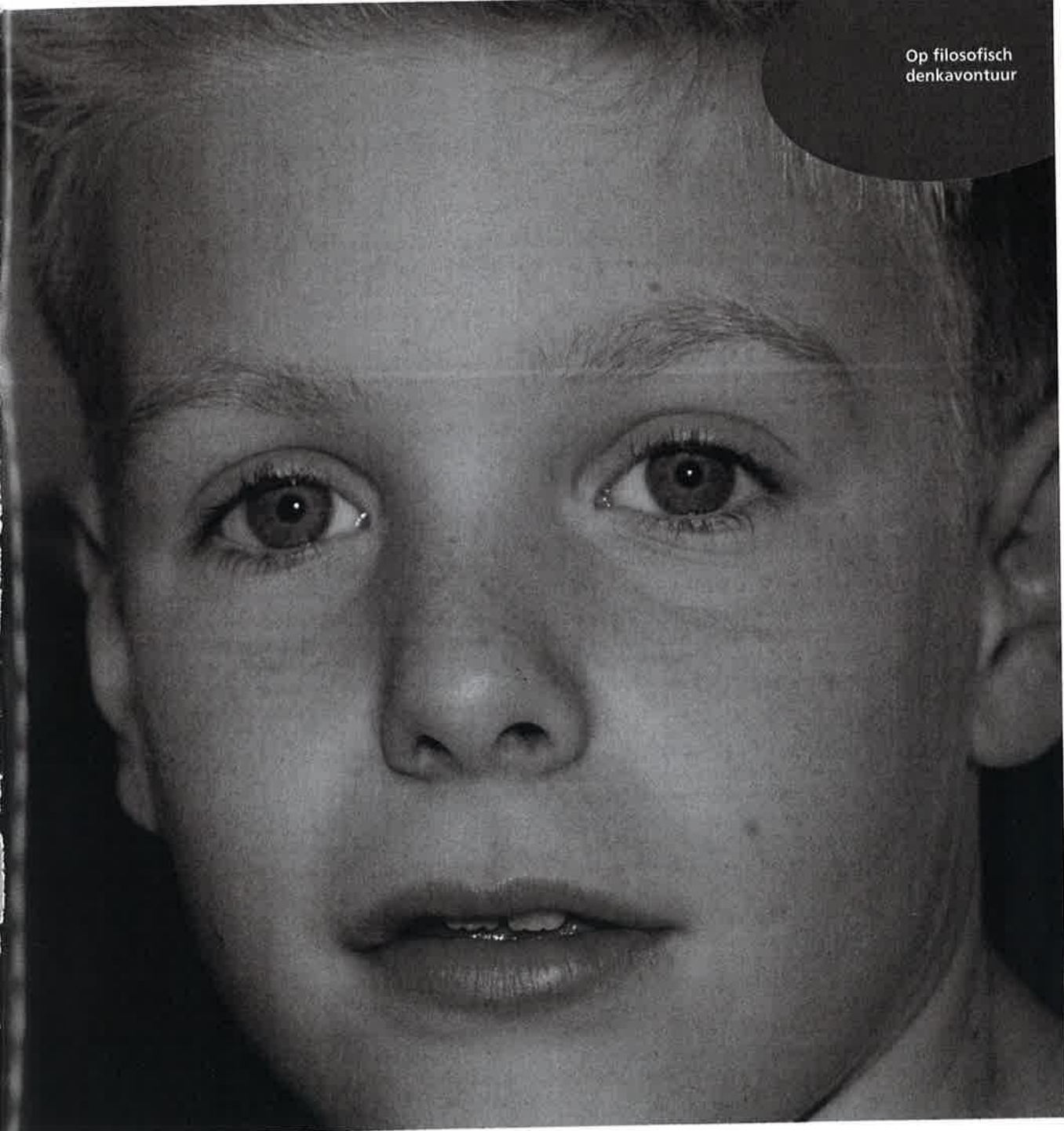
Mila (7) denkt er anders over: 'Gewoon, het moet, omdat de juffrouw dat zegt.' Marloes (7) reageert: 'Ja, dat vind ik ook, en anders wordt de juffrouw boos.' Marijn (8) heeft een andere verklaring: 'Omdat je 'geconceerde' werkjes moet doen', zegt hij, onder de indruk van zijn eigen uitspraak. 'Oké, je moet geconcentreerd werken', zeg ik. 'Ja', zegt hij. 'Ik ben het met hem eens', zegt Mila, 'want je kunt beter nadenken als het stil is.'

Ik kom terug op hun uitspraak 'Binnen is het stil, maar buiten is nog geluid.' en vraag of dat zo is. 'Ja, ook als je doof bent', zegt Marloes. 'Kennen jullie zelf iemand die doof is of niet goed kan horen?' Zo komt

het onderwerp dichtbij hun eigen belevingswereld, want ze kennen bijna allemaal wel iemand die (bijna) doof is. 'Zouden zij altijd stilte horen, of niet? Weet je wat, we slaan nog eens tegen de klankschaal aan en doen onze oren stijf dicht, eens kijken wat er dan gebeurt. We experimenteren er zelf mee.' 'Ik hoorde de stilte nu eerder', zegt Mila. 'Ik hoorde dat het stil was, maar ik voelde het geluid, in mij', zegt Yara (6). 'Dat is interessant', zeg ik, 'Je kunt geluid dus voelen? En waar dan?' 'Hier zo ergens', wijst Yara naar haar borst en keel met een heen en weer gaande beweging. 'Ja', zegt Marloes, 'dat had ik ook, niet alleen in mijn hoofd maar overall. Het voelde alsof het warm werd.' De kinderen hebben iets nieuws ontdekt: geluid is een beweging, concludeert een kind. We nemen niet alleen met onze oren geluid waar.

Marijn komt terug op de uitspraak 'Binnen is het stil, maar buiten is nog geluid'. Hij nuanceert: 'Als je slaapt, dan is het wel stil, ook al is het dan eigenlijk niet stil.' Hij maakt daarmee een onderscheid tussen je binnenwereld en de buitenwereld. Ook de kleuters denken aan slapen bij dit onderwerp. Lise (5): 'Stilte is dat je bijna niks hoort. Elke nacht hoor ik de stilte.' Lynn (4) reageert: 'Maar als anderen wakker zijn, dan is het niet helemaal stil.' Jody (4) vraagt zich af: 'Als iedereen zou slapen, is het dan wel stil?' Lynn: 'Eigenlijk hoor je altijd wel iets, als er mensen zijn.' Waaraan Mirthe (5) toevoegt: 'Ja, als je je oren hard op zet, dan hoor je altijd wel wat.'

Zowel bij de onderbouw- als bij de middenbouwgroep sluit ik de activiteit af met een creatieve verwerkingsopdracht. De kinderen van de middenbouw schrijven een gedichtje (elfje) ter afsluiting. De kleuters mogen de stilte tekenen, naar aanleiding van een verhaal dat ik voorlees. Het gesprek kabbelt tijdens het tekenen nog rustig voort. Ze tekenen hun denkbeelden bij stilte: sterren, een bos, en lucht. Lynn vertelt uit zichzelf: 'Pas als er helemaal geen mensen zijn, dan kan het stil zijn. In de ruimte is een plekje, waar het stil is begonnen. Dat plekje, dat ontplofte. Dat is hoe de wereld begonnen is. Op die plek was het stil. In de ruimte, daarboven' (ze wijst naar buiten, naar

de blauwe lucht). Lise reageert: 'Ik heb een vraag in mijn hoofd en die is keilastig: hoe is de mens geboren, die het eerst is geboren?' Lynn springt enthousiast van haar stoel: 'Dat weet ik!' Ze gaat er even voor staan en betoogt met luide stem: 'Nou kijk, eerst had je apen. Toen gingen die apen rechtop lopen. En toen werden het mensen.' Lise kijkt haar verbaasd aan: 'Nee... toch?'. Waarop Lynn enigszins vertwijfeld zegt: 'Ja, mijn moeder zei het, maar ik geloof het zelf ook niet hoor!'

En zo kun je tijdens het filosoferen gemakkelijk vanuit een startvraag op een ander groots onderwerp stuiten.

Spelenderwijs hebben de kinderen een filosofisch thema verkend en geoefend met het boeiende spel van vraag en antwoord.

Karen Faber (MSc/MA, orthopedagoog en filosoof, 1982) werkt als docent Filosofie en Pedagogiek aan de Hogeschool van Arnhem en Nijmegen en als zelfstandig ondernemer vanuit Wereldwijs Filosoferen. karen@wereldwijsfilosoferen.nl, tel. 06 41 01 73 27, www.wereldwijsfilosoferen.nl

Fotografie: Felix Meijer